



# Наадомыга уткуштур

# МАЙОРНУҢ САЛГАЛЫ

# БЕЖЕН ЧЫЛДЫҢ ФОТОДОКУМЕНТИЛЕРИ

Ынчак Ада-чуртун Улуг дайыны чоруп турган. Тыванын ажалчы чоңу буттарынын бар-ла аргалары-биле нинти дайынын чыгча шаваарына дузалажып, мал-маганын, эт-севини харам чокка берип. «Бугу-ле чувени — фронтуга!» деп лозунг-биле чурттай, ажалдап турган.

Аалдыс Тарлашкынның Кадыр-Орукка чалпап турда бир-ле хун агитарлар келген. Тываның ажалчы чоңунун эң шилдик дээр 50 муң агитарын Совет Армияга дузалажып шийиртирилгенин улуг, биче кижилерни чып алгаш тайылбырлаан. Олар «Фронтуга 50 муң агитарны берөөдүр!» деп плакатты өг бүрүзүнге азып кааш, чоруй барган. Агитар туруп алган агитарлар, адаанда «Чураан Тас-оол» деп бижикти ол плакат ам-даа сагымга артып казган.

Өреге бүрүзү малын четчелеп, каш атыг дузалаарын баштайгы хунден эгелөө-ле бодай бергенин бичин оолдар бистер безин билип турган бис. Агитарны хүлөөп алып комиссия удавас келир дугайында медээ сонда Кадыр-Оруктуң эим иштинде депте агтар тулар делгем кажааны селген. Бай-Даг сумузунун девискээринде мал туруп, шалбааларына алдаржанырны баш удур сагындырып, качаар-даа аажок бер-

леткед ажалдарын чорудуп турганын ам сактыр мен.

— Фронтун төлөөр база келир. Оларын Далайдай акыйнын өөнгө шайладыр дээр. Ода дайын-биле шуут тузуп турар кижинин бараанын көрө — дикшен, улустун чугаазын бо-ла диннаар турган бис.

Чайнын бир-ле чаб-боранын хунунде шилдик агитары хүлөөп алып комиссия келген дугайында медээ тарай берген. Кадыр-Оруктуң девискээрин чыгы догдан. Чылтан чоңун хойун чүү дээр, канды-ла баш чыскаал байыр болган-на чүве. Шеринин төлөөр арай улгады берген орус майор кижинин чоңун хүндүлөөр-даа аажок. Аалдарыны баш удур иртерин өлүрүп, пажын тиккеш, аалчыларга кудары-биле белеткен каан.

Сумуда орус сөс билер чагыс-даа кижичок. Далайдай акыйнын оту Ойдуң Кызылга орус школага өренип тургаш, дыштанып келген турганы чаан болган. Ол фронтуну өнүк биле чоңун харылаштырып, бугу-ле чугааны окулдуруп турган.

Ол хун өнүккө алдар кылдыр тургускан шайлагга үезинде майор баштактып мынча дээр:

— Богуң агтар туруп турууста, бир кижинин арес-капшагайын мага-дадым. Бир эвес мөн кезээмге ын-

дыг кижиги турган болза майор атты тыпсарын командалып чериден кандыг-даа дадалааза чокка дилээр ийик мен...

— Ол кымыл? Бистин араvista бар-дыр бе? Айтып берип көрүдөр, эш майор — деп, чоң оон-моон дилей берген.

— Эш бо-дур. Адын амдызында билбес-дир мен — деп, майор чугаалап, сумунун сураглыг чыгычы Кашка Дамбаже айткан. Оон бээр-ле Бай-Дагнын чоңу ону майор деп хүндүктөл-биле шалаалар апар-дыр чүве. Майор боорда арта-ла атыг шериг кезээниң майору дидир. Удаваанда Кашка Дамба орус өнүкчү келип чораш бергү-биле демеи халынын чок кожагар борт база даа-радып алган.

— Ам-даа шуут-ла майор болган-дыр — дидир, өш-өөрүнүң баштактып турганын утпаан мен.

Улуг дайынын чылдарында-ла чыгычылап, фронтуга 50 муң агитарын шилп бээрине иделмейки киришкен Кашка Дамба оон сонда бестин 17 чыл дургузунда чыгычылап дээрин «Чаа орук» кедээ ажал-агыл артеринин хоочун кижилериндин диннаар, оон ажал-херектери-биле таныжар дээр Бай-Хөлчө утгай хан ора, бо бүгүнү бирден бир чокка сактып чордум.

Хөл бетинде кожагар кырында ийик ак өгүр. «Оруктун өң талзында ийик өг майордук кезек» деп суурга улустун чагып турганын болап келген, доран-на мынар өлтирбес.

Машина даажы диннапкан майор

бисе уткуштур үнүп келген. Хей чылдарда көрүшкөн болза-даа оон шоолуг-ла кырываанын, арес-шоола хевөөрин эскерип кагдым.

— Силерни бо черин чоңу майор дидир ышкыжыг. Ол адынар ам-даа хевөөр ала? — деп, менди-лешкен сонда, баштактып айттырдым.

— Ол анаа ат апарган. Бодум база өөрени берген болбас ийик мен бе.

Дамба Кашка оон ылай чугаазын мынчаар уламчылады:

— Бистин бо черге районда бир дугаар «Чаа орук» кедээ ажал-агыл артеди 1948 чылда тургустунду. «Чоңуну ниитилештирген чыгызын хүлөөп ал, майор адын сыкпас херек» — деп, бистин баштайгы даргаыс Каваа Сарыгович Овааты мындыг. Ам канчаар, ажалда дээр сонда ажалдаар апар дээр, чылгын хүлөөп алган мен. Оон 1953 чылга чедир кохоз чыгычымы болуп келдим. Мурнунда «Тарлашкын» МЧАЗ-эи турда база-ла чыгычы турган мен. 1953 чылда чыгыч, төвө бригадиринге ажалда, малыны огул Сонам-оолга хүлөөдип беривит дикшен. Сонам уругулу мөн чанымга чоруйр болгаш чыгычымын ажалын шору билер апарган турган чүве. Ам канчаар, огулума чыгычын хүлөөдип берген, бригадиреп эгелдим. Бригадире таптыг-ла он чыл ажалдадым. Бо ажал база-ла чыгыч-биле холбашкан чүве-ле болгай. Шак мынчаар санал көрө, назымынын улуг кезин чыгыч аразына өрттирген кижиги-дир мен ийин.

— Бо чылдарың дургузунда черле ниитизин-биле чеже хире кулууну кохозунарга өстүрүп берген силер? Чамдыкта санагылай-лаа берилээр боор силер ала?

— Бирде бодан ора-ла чүве харын. Ол чылын мынаны деп бодан, чижелеп санап көрөгө 3000 ажал кулууну кохозумга өстүрүп берген мен. Сөөлгү үеде арай кадым бас-сыраш, хой ажалда келдим. Огул-дум-биле кады 400 төрүүр хой хүлөөп алган улус бис. Ам малынстың байдалы база эки. Чаш төл алып талазы-биле бригаданың чүгээр дээр кижилеринге саналып турар бис.

— Ынчаарда Кадыр-Орукка турувуста Шура, Нюра дээр уругларыңар бар ышкыжыг. Оларыңар ам кайдал?

— Уруглар өскөн. Уругларымыстың уруглары беин эмгежок. Огул-дус бистин-биле кады мал малдап турары бо. Нюра биле Шура ийи база-ла малда болбас бе. Шура дыка эки ажалдап турар. Тыва АССР-нин Дээди Советинин депутатында-даа сон-гудуп турду. Ам-даа мурнакчыларын одурууда. Нюра база-ла кохозта ниитин мал ажалында. Ынчанга мөн уругларын, мөн салгалым шууту малчынар болган болду ийин.

— Чылгыга бодарга хойга ажалдаары каныгыл моонор?

— Харымсалга демеи-ле улуг. Ынчалза-даа хой мал оожум, карактап көрөдө элтип боор чүве-дир. Бир эвес талтыг кылып ажалдаар болза чаш төлү буруну-биле камгалап алырмын бугу аргалары бар. Колхозта машина-техника эмгежок, тускай артемингилер четчир. Мал чемин база-ла хире-чергеви-биле белеткен ап турар бис.

Кырган-даа болза ниитин хераанге улуг-хуумну киирерин планнап алган ажалдап, бараан болуп чоруйр кижиги-дир мен.

Кашка Дамба ажалында бар чамдык бергелерин дугайын кандыг-ла бир хоумудал-биле чугаалап орду.

— Бистин кохозта экижиткен уксаалыг хойларын өстүрүп турар. Бо малды баштай өскөзүп турда, берген-даа көчүгү турган. Хураганнарнын өлүүчөли аажок. Төрүттүндө эге-ле тас болур. Кыштагаларда үлөөргө чыгып калсаалар эвөөш. Мен бодан көрүмгө баштай чыгып калсааларын белеткен, ыңдыг уксаалыг малды азыраарына кижилерин өөрдөп алган, оон сонда бо малды сөөртүп киирер ужураугу турган боор. Черле ынчак, бо черге чурт иштин малын өстүрер болза чымыжы-даа биче, ажалы-даа улуг боор деп бо-даар мен. Бо дээрге хойун көргөн малчын кижинин саналы-дыр. Ынчалза-даа дарга-бошкалар бодан-ла турар ыйнаан — деп, ол чугаалай-дыр.

Бай-Дагнын өске-даа хойжуларынга чораш, ыңдыг хевирлиг чугааларын диннап, Кашка Дамбаның чугаазында бижыг үндөсүн бар-дыр эвес-пе деп, иштинде бодан ордум.

Өггө чугаалажып орувуста, майор-нуң огул Сонам-оол бо келди.

— Суур кирип, яслиде турар уруумга ужуражып чордум — деп, ол чугаалады. Сонам-оол база-ла бистин чугаавыска каттыжып:

— Ажалдап турарымыс чүгээр-ле. Ынчалза-даа моон артык чурттаары күзөңчиги-дир. Кыштагаларга чыгып бажыңарлыг, чунар бажыңың, сайгылааның, радиолуг болза суур улугуңдан дудак чок чурттай бээривис ол. Бо чүгүдери баштаар черин талзыңдан бодар-ла боор — деп, чугаалады.

Бай-Дагнын сураглыг кижилеринин бирээзи Кашка Дамба болгаш он уруглары Октябрьнын бежен чыл оонга алдар кылдыр малын эки семиртип, ситен кеилдизинге иделкейлиг киржи, кыштагаларын боттарынын күжү-биле септеп алырын хүлөөргөн. Олар ол хүлөөлгөш Эрзинин бугу чоңу ышкыжыг ажалды күжү-дир болду.

**А. ЧАРАШ-ООЛ.**

**ЧУРУКТА:** «Чаа орук» кохозунун хоочун малчыны Кашка Дамба огул Сонам-оол-биле кады.

**А. Пономаревтуң** фотосу.



ЛЕНИНГРАД. 1917 чылдын апрель 3-те (чаа сан-биле апрель 16-да) Петроградка Лениннин келгеш, кырынга үне бергеш, чүве чугалааны төөгүлүг куяктыг машина.



МОСКВА. 1924 чыл. Хоорайнын И. А. Лихачев аттыг автозаводунун баштайгы бүдүрүп үндүргөн чүк машиналарынын бирээзи — «АМО Ф-15» деп автомобиль.



ЛЕНИНГРАД. 1929 чыл. Баштайгы беш чыл планин дөрт чылда кууседири дээр шимчээшкенин эгелекчилери — Карл Маркс аттыг заводтун бир бригаданы социалистиг чарышка шилчир кызыл тук алганынын сөөлүндө.

СЭТА-нын фотолары.



# АСБЕСТ ДЭЭШ

## СОЛУННУҢ АРНЫНДАН

### Бергелер турза-даа

Ак-Довурак — Абаза оруунун тудугулары Октябрь байырларынын чыгында бедиткен хүдөөлгөлдери алганнар. Бис үшкү кварталда Абазадан кел чоруйр — 833-тудуг эргелекчи тудугулары-биле каттыжар ужураугу бис. Инда 5 километр кемчадыг участка артык, ыңчалза-даа ол көчүгү нарын болгаш берге. Бистин участкавустун тудугуларынын болгаш чер тепсикилеринин мур-нунда кадыр-бертер, арга-арыг, суглар туруп турар.

Эркен чаыстар тудутта дыка шалтыктаан. ыңчалза-даа орук тудугулары бергелерин ажал артышсаан, ажалды уламчылап турарлар. Ам урукта 37-ки километрге артык кырын болгаш ыңды, бетин асфальт-таарын доозар четкен. Мында асфальт салыкчынын машиния

И. Якимов, оон дузалакчылары Н. Рожкова, Т. Бороткова, В. Даржаа, таптакчы башкарычы Ю. Васильев олар эки ажалдап турарлар. Асфальтобетон заводунун оператору эш Дуктуг-Вора орукче хоомдуг бээрин үзүктөл чок хандырып келген.

Октябрьнын 50 чыл юнда Ак-Довурактан 85-ки километрге чедир оруктун асфальтлаашкынын база 50 километр черге довурак төгүүшкүп доозар. Бистин мурувуста ажал хөй. Чүгө инь ажалы планын күүседири бестин кол тудугларын болгаш өске-даа чүгүдери кылыр-биле беш муң километр довурак сөөртүп ужураугу бис.

Бо сорулганы кууседири шидээр бис бе? Бир эвес хамаарылгалыг организациялар бисе дузалаар болза, шидээр бис. Чижээ, чер ажалдарын

кууседири хандыраарда, бисе хүнүн-че 25—30 самосвалдар херек. Автобаза чүгө 10-ну берип турар, оларын чамдыктарын асфальтобетон заводунга бээр ужурга таварым бээр бис.

Бисте 250 хүрөк четпес, ам ийи ай дургузунда оларын сандып ам чалаштымыс. Орук тудуунун талазы-биле дээр өөрдилге черлеринден 200 ажал студентилер практика өрттирер-биле бисте келген. Оларын ажалды хандыраар апар. Ынчанга хандырылга херан харылаар кижилер бисе дузалаары чугула.

Бергелер турза-даа, бис байрлаа-га чедир оруктун 85 километрин до-лугу-биле дужаар бис.

**Л. СТЕПОВОЙ,**  
№ 1 участканун начальниги.

### Өгбүле экипажы

Оруктун 117-ки километринде «Э-10011» деп экскаваторнун экипажы ажалдап турар. Николай Жидких — машинист, а оон кадык Валентина — дузалакчы. Ол өгбүле боттарынын күчүлүг машиназын кандыг-даа үрелишкени, авария чокка Хезичтен оруктун ортузунга чедир башкарып келгенер.

Экскаватор июнда ийи хун анаа турган. Металл-даа база турбуттар — уксуштун дигери сызын турар алган. Анаа дузалакчы-биле дужаалакчы В. Баранов чедир келген. Ол кыска үзүң дургузунда дигерин дужаалап, өске-даа азы берген кезектерин кылган. Ол өгбүле экипажын күш-ажылга ынаа база эки ажал дээр коллектив хүндүлөөр.

**Т. НУРИЕВ,**  
бульдозерист.

Оруктун эң-не бедик чери — артык чүскү километринде. «Трансваарьпромунун» участкавунун бригаданы маана атаар бойдуштун кандыг-даа үзүңде ажалдап турар. Чер үткенин А. Антошин, тракторист Н. Дергунов, чер тепсикичи А. Кузнецов олар бо берге черде оруктун чалын калбартып, экижидип турар.

Профвондел организациянын чөпшөөр-биле асфальтобетон заводу айн хушерде үш-шак барымдалуу ажалдаар. Оператор Дуктуг-Вора орук тудуун хоомдуг-биле үзүңтөл чок хандырып турар.

Орук-тудуунда ажал-херек хай-пышыгың.

**Т. АЛЕКСАНДРОВ.**

### САЯННЫ ЧАГЫРЫП АЛЫР ДЭЭШ

Ак-Довурак — Абаза ороу республиканың чүгө барым районнарын амыдралым эскертип эвес, харын Тываның байлаан чурттуң оң оруктары, үлөтүр төптери-биле чоокшулаштырар ийниг өдүг болур.

Бо орукту кылып турар бугу организациянын тудугулары ону эки билер. Ынчанга олар орукту хуусааында дужаар дээр бергелерин ажал эрттеринге күжүн харамнамас.

Бергелер хөй. Ылаңгыч суглар улуг бергелерге таварыштырып турар. Эртен чапкынынын ур-жундан хемнер улаткан. Ол үрүң конуругуларын, чал кылган довурактары үрөп турар.

№ 5 конурут отряднын прорабы В. М. Подъячевский-биле 119-ку километрге турган бис. Бо дээр, таптыг-ла оруктун ортузу. Мында Стожон биле Он хемнер наттышкан. Эркен неделянын эгезинде бо хемнер түр конуругу, чалдан довурактары алган барган.

А. мурувуста 126-ки километрге мехколхозна — 89-тун тудугулары ажалдап турар. Ында шалын конуругу кесип калган, колоннаның начальниги И. В. Морданкин-биле чугаалаштымыс. Бульдозерлер биле экскаваторларын кылар чүгүдү тонген. А. Глухотун бригаданы баазадан аңгыланган. Ынчалза-даа улус баддылар-биле өдүгү кылып турар дээрини ол чугаалады.

Конурут тудугуларынын бригадир М. Звонилев, ажалчылар А. Репин, М. Рейшко, С. Матько, П. Тельхи, И. Захарченко, А. Семь-Братченко болгаш өскө-даа суг сыгылаарга доран ажалдан киирерин белеткен. Олар Хемчик, Алаш, Ак-Суг болгаш оон-да өске хемперге конуругтар тутканнар.

Ажалга суг шалтыктап турар, ын-

чалза-даа орук ажалды долу түлүктүг байдалда. 117 километрге довурак төгөр ажалдык белеткелни бульдозерист Т. Нуриев, экскаваторщик Николай биле Валентина Жидкихтер чорудуп турарлар.

Оруктун эң-не бедик чери — артык чүскү километринде. «Трансваарьпромунун» участкавунун бригаданы маана атаар бойдуштун кандыг-даа үзүңде ажалдап турар. Чер үткенин А. Антошин, тракторист Н. Дергунов, чер тепсикичи А. Кузнецов олар бо берге черде оруктун чалын калбартып, экижидип турар.

Профвондел организациянын чөпшөөр-биле асфальтобетон заводу айн хушерде үш-шак барымдалуу ажалдаар. Оператор Дуктуг-Вора орук тудуун хоомдуг-биле үзүңтөл чок хандырып турар.

Орук-тудуунда ажал-херек хай-пышыгың.

**Т. АЛЕКСАНДРОВ.**

### Номчулурга

«Тыва даг-дуг» комбинаттын техниктиг библиотеканын инженер-техниктиг ажалдакчылары база дээр өөрдилгени, техникумдарын студентилерине дузалаар азын хой техниктиг литература келген.

Коммунал ажал-агыл ажалдакчылары болгаш тудуг техникумдарынын өөреникчилерине «Хоорайнын арым-шешерин сагымы», «Хоорайнын чер иштинде четкилери болгаш коллекторлары», «Чылдым-

га болгаш вентиляция» деп номнар бар.

«Электрик четканын база электротехниканы кылдыр талазы-биле аспрачыннык электрик станцияларын, электри четканын, үлөтүр бугуруга электриял дериалдерин монтаж ажалдарын кылып турар мастер, техниктер номчул болур, ол мынча дээр өөрдилге черлеринин база техникумнар студентилерине дузалаар коргузуг материалдар база келген.

«Даг ажалында улуг күштүг току ажалдары» деп номну карьерлерин, шахталарын, рудниктерин, даг-дугу арыгаар фабрикаларын инженер-техниктиг ажалдакчылары, студентилерге үндүргөн. «Чылды-биле ажалдаар шимчедикчилерин ажалдаар болгаш септөөр» деп номда кылар чүгүдүг шимчедикчилерин, бус-биле ажалдаар газ турбинналарын, ол мынча оон дузалаа дериалдерин септөөрнин болгаш ажалдаарын дугайында айттырлар тодаргай бижиттинген.

Баштайгы хунерден эгелен-ле Михаил биле Николай Караназов алышкылар, В. Кравченко, З. Конона, Г. Иванченко болган оон-да өскө-дөр эки ажалдап турарлар.

Чоонга чаа орук тудуунга 200 хире амынатар база ишениш.

**М. ЗВЯГИНЦЕВ,**  
бригадир.

### Күш немешкен

Оруктун көвүрт тудугуларына чаа күш немешкен турар. Эркен айна баштайгы хунеринде Москва муң автоорук шпентудунун IV—V кууретарын азын хой студентилери келген. Олар ийи бөлүк болуп алган, боттарынын мергешилгенин айы-биле 94-ку болгаш 83-ку километрлерде көвүргүлери тудуп турарлар.

— Мында келген студентилер ажалга чактыккан улус. Оларын чамдыктыг эртен чылын бо-ла орукка ажалдап турганнар — деп, студентилерин бригадир А. Кансес чугаалап турар.

### Тепсикилерин ажил-херээ

Ак-Довурак — Абаза орууна «Трансваарьпромунун» № 82 тудуг участкавунун чер тепсикилери улус ажалды чоруткан. Чүгө 37-ки километр артык бестин тепсикилери кылыр-биле 450 тонна чөстөр чүгүдөрүн ажалдаан — деп, участка начальниги К. Д. Леминев чугаалады.

Участоктун ажалчылары эштер Агеевич, Дергунов, Кузнецов аар-мын ам ажалдап турары 94—100 километрлерге оон биче-ле эвөөш чөстөр чүгүдөр чамдыктыккан.

119-ку болгаш 125 километрлик оруун тубуштурарына тепсикилар ажил фронтунун баш бурнунар белеткен турарлар.

Баштайгы хунерден эгелен-ле Михаил биле Николай Караназов алышкылар, В. Кравченко, З. Конона, Г. Иванченко болган оон-да өскө-дөр эки ажалдап турарлар.

Чоонга чаа орук тудуунга 200 хире амынатар база ишениш.

**М. ЗВЯГИНЦЕВ,**  
бригадир.

### Алгыдып турар

Электрик станциянын алыдар талазы-биле ажалдап довурап турар. 2,5 муң километр күштүг турбиналар Ф-2 фундаменти салгырым дооскан. Ам тубуштар 4,5 метр бедикте пилгалар арматуразын балап турар.

Ында ажалчылары Владимир Абежмеев удуруккан баянчы-бетончиктер бригаданы чорудуп турар. Эзелге онаадазым А. Казаев, Ч. Монгуш, А. Середкин, В. Ивкин, А. Овчинников олар зунуун-че 190—135 хуу күресип келген. Бригада июньнын онаадазым 27-де күресипкен.

«УТКА 25 чылы» совхозтун Ак-Турут сабырында кыргызда пункттузун бо чылды эки дериң тургускан. Ында хой кыргыз муңгаш казаканын иштин шалаан, оон ортузунда ийи одурут, узуну 20 метр стоадырын хой кыргызмынга элтип кылдыр тургускан. Оларын ийи талаан дургаар электроагрегаттын ашпартарын тургузуулаан. Бо хунерде электри моторунун болгаш хачыларынын даажы туралыныла турар. Кажаның бир умунда болгаш өске умунда кыргызтыңан дүктү дендене хүлөөп алып, савалаар өрөөди кылган.

Чоон-Хемчик районда СЭКП-ниц XXII съездин аттыг совхозта хой кыргыздазы июль 7—8-те эгелен. 6 муң хойдан бо хүндерге чедир чүгө 2000 ажал

«Сут-Хөл» совхозтун Киров сабырынын өлөндө кыргызда пункттузунда хойжу бригаданын бригадир Донгак Быстан-оол мында чөл турар:

— Бистин бригадала 8 колдан хой бар. 3512 хойдан ам бо хүндер чедир 1277 хой кыргызтыңы. Бо чылын бистин көрүсү семис, хур кыштаандан хой бүрүздүн 2 килограмм дүктү

Кыргыз болгаш кыргыз каан хойларын аңгылап тургузар чада-гай нажаалар база бар. Бо бугу ажалдарын септеп, дериң кыргыз сабырда электриял-моторист К. Дембиер, 65 харым пенсионер А. Сандак, ажалчынар С. Хуурак, С. Сундук олар онза кызылжык ажалдааннар.

Маасалыг кыргызда июль 20-де эгелен. Ам 4000 ажал хой кыргызтыңан, хой бургузуңан ортуман кыргызда 2 ки ажал турар. Кургусе 7 тонна чыган дүктү дужаалап. Кыргызчылардан П. Шык-Саар, К. Биченей, Н. Нала, Т. Хомер, Н. Монгуш олар хуше 40 килограммын кыргыз норманы 50—70 кг чедирин турарлар.

хой кыргызтыңан. Кыргыздагын темпизн кошкан. 12 хачылыг агрегаттар шуут ажалдааны. Чылдааны — электри чок.

Топ кыргызда пункттузунда

ажылчыларнын саны 15 кижге. Пунктузун дериалге кончуг багай. Мында дүктү тырмыр, аргылаар чер чок.

**Ш. ДУВЕНДЕЙ.**

кыргыз ап тур бис. Кыргыздагы темпизин дүргөткөш. Сут-Хөлдүң серини тайгаларыңче, эки оларарже чайлагаларың, чымчак адынын чидирип чокка кыска тууссаала бүрүн кыргыз ажал алып дээр, мөн бригаданын кезижинери ийи алдыр күжө-нишкенин ажалдап турарлар.

Кыргызда пункттузунга электри хачыларынын шылырамы, мотор-

ларнын даажы артеден орайга чедир үргүчүлөп турар. Кыргызда шунту 12 электри хачылары ажалдаптыган. Хой кыргыздазында Куулар Чүчүк-оол, Ховалдылар дээр, мөн бригаданын кезижинери ийи алдыр күжө-нишкенин ажалдап турарлар. Кыргызчылар ортузунда социалистиг чарыш калбарган.

**Б. ОНДАР.**

# ӨРТЕК БОЛГАН САНАЖЫЛГА

Көзгө акжал-агыл продуктуларын бүтүрүп, дужага турар болгон белектер, организациялардын арасында өрктөрүнөн, санажылыктарын таш чордуларынын, продуктуларын дужаарынын баа сарам аларынын контракция керээзин чарарынын, оң күөсөздөнүн дугайында СССР-дин Министрлер Чөвүлөтүнүн чакырында күүнөнүн белектер комитетинин 1966 чылдын январь 6-да үндүргөн дужаалык уюрутуга болдуруп ажалдаары болза, акжал-агылдарга болгон белектер организацияларынын ажалдаарына таарымчалык бүгү-ле аргаларын берип турар.

Колхоздардын, совхоздардын продуктуларын сарам аларын оң санажылыктары күүнөнүн сарам алар (дужаар) өрктөрүнө-биле чорудар. Сарам ал турар продуктуларын шпандар талам-биле күүнөнүн стандартында болгон техникти негедезинде айтканын көргүзүлгөнүн каршыктарын барымдалаар, негедез азы казылда төлөвлөргөн болгон санажылыктар кылар.

Колхозтар, совхозтар боттарынын продуктуларын дужаары-биле холбошкан транспорт чарыктарынын (орук шүүдөлүн) төлөрдө, продуктуларын чоруткан складдарын, бригада төвүндө, дини мадданын турган фермадан азы ордундан эгелен, бугу азыл пункттарга чедир бүтүп келүүнүн сарам, санажылыктарын чорудар. Продуктуларын бүтүрүп турар бригадалар, фермаларында хулаан ал турар пунктлар арасында черинч кемчилерин (квалометрдин) белектер организацияларынын кирялдеген-биле районун күөсөз комитети акжалдан кылган, бадылаан турар. Ону барымдалаап белектер организациялары орук шүүдөлүн азы чарыктарынын санажылыктарын чорудар.

Бир эвес дини мадд турган черинден сүрүп келген болза, анда үнөн чарыкталды керээ өзүгүрүн ийн таланын дугуруктары-биле, азы чарык-агыл тариф өзүгүрүн төлөрдө. Белектер организацияларынын негедезин барымдалаап графикан аңгыда, дүргөн

дужааган таварында анда үндүргөн артык чарыкталдыры баа белектер организациялары төлөрдө. Белектер организацияларынын тарифин өзүгүрүн, колхозтар, совхозтар мажарыктерге, хай-нанын чемненалге чарыктерге, сарамдын отомой складтарына, урутар болгон экинеге албан черинде дорт дужааган, үчүрктөн сарам ортен-биле хулаан азыл болза бо таварында транспорт шүүдөлүн төлөсө.

Хулаан алган продукциянын санажылыктары узадымтырабын, кажан хулаан азыл болгон дужаар документтерин додугаран дораян-ла шпандарын чорудар. Бир эвес белектер пункттары банк салбырында ирпакта турар болза, беш хонуттан орай эвес хулаанга төлөң турар ужураут.

Контракттардын керээзин өзүгүрүн ийн таланын материалдык талам-биле керээзин күөсөздөнүн дугайында тускай хулаандалып чорудуп турар. Бир эвес керээде айтканын чүдүлгөнүн күөсөзтөй берган болза, кайы-бир буруулау таламдык кемчигин көргүсө.

Бир эвес колхозтар, совхозтар керээде айтканын хулаандала болгон графика өзүгүрүн дужаава болза, белектер организацияларына хуи бүтүрө 0,1 хуу хонут төлөрдө, а оң хонук өрткөндө хөө санаарын сокоткаш, керээ өзүгүрүн дугуруктарын күөсөзтөнүн дөң, а оң чедир дужаагыттымаан продукциянын ниети түңгө 2 хуу негедез штрафтын төлөрдө.

Чүңгө 3 хуу негедез штрафтын белектер организациялары колхозтарга, совхозтарга төлөрдө болгон продукциянын өсөрткөн азы малдык ийн-бээр сүргөн дөң транспорт шүүдөлүн катый төлөрдө ужураут. Ол ийн-бээр колхозтарын, совхозтарын чидирген каражанын (малдык деңгээл, өсөк продукцияларынын шылары куудуу-аанда, транспорттун ажал чок анаа турганымда) белектер организациялары баа төлөрдө. Бир эвес дүргөн үрөдир продуктуларын чыдагаан чокка хулаан алганда, колхозтун азы совхозтун орук шүүдөлүн, анда үндүргөн чарыкталдыры-биле кадм продуктуларын доау өрткөн эгедер ужура баа тавары.

Белектер организациялары хулаан алдыган продукцияларын өрткөн керээ өзүгүрүн үе-шаанда төлөсө болза, хуи бүтүрө 0,1 хуу хонут, оң хонук өрткөндө, керээде дугуруктарын ийн-бээр дөң 2 хуу штрафтын ниети түңгө негедез төлөрдө. Оң аңгыда ийн-бээр төлөрдө. Оң аңгыда ийн-бээр төлөрдө. Оң аңгыда ийн-бээр төлөрдө.

Контракттардын керээзин чүтүлдө негедезини амдыларга боттадыларда, оларын хажыдар чорутканын боттадылар, документтерини шын тургузар, бүгү-ле керээ ажал-агыл продуктуларын дужаарынын мурунда стандарт болгон санаарында айтканы эң кол чүдүлгөн удурулга болдуруп төлөрдө керээ ажал-агылдын белектер өрткөндө болза, үстүндө айтканын четиштер турбас ужураут.

Республиканын колхозтары, совхозтары юбилейлик чылда каража чок, ортугалык болуп дөң, күрүгө эки пиныарык продукциянын бүтүрүп бээр дөң ажалдаар ужураут.

дөң алган продуктуларынын өрткөн чоругу ойдуң төлөрдө, хой хулаа өрткөрдөр чоруктар жүрүндө чылдарда тургулаан. Чүңгө, 1963 чылда ажал-агылдар ниетин-биле 104874 рубалды, оң ниетинде Бай-Тайганын «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтары болгон «Тээди» совхоз 6276 рубалды. Тес-Хемнин, Эриинин ажал-агылдары дужааган хонут дүгү дөң 15 хуу негедез төлөрдө—30358 рубалды үе-шаанда албааннар. 1966 чылда болгон 1967 чылдын бири кварталында колхозтарга, совхозтарга 160199 рубалды төлөп берган фактыларын тышкап, оларга эгиткен.

Бо дөңгө чүгө маддан бүтүрүп үндүргөн продуктуларга хажыар-жыр фактыларды, а чер ажал-агылдан бүтүрүп турар продуктуларга хажыар-жыр сарам болгон түңдөр мында кирбей турар.

Чамдык белектер организациялары бүтүрүп үндүргөн керээ ажал-агыл продуктуларын оларга дужааган үрөк документтерини шын эвес, азы чедир додугуруктарын конугу ажалдаар таварылар тургулаан. Хой дүгүрүн үзүп, кысказын, азы сүргөн болгон өсөрткөн километрин айтканында, төлөп бербей баар чорутар хой. Ол ийн-бээр чамдык колхозтарга, совхозтарга дүктүн, сүтүнүн шыларын хынаар лабораториялар, конуту харазындан шылар талам-биле ууз карып-кактар үңү келери ам-даа туруп турар.

Контракттардын керээзин чүтүлдө негедезини амдыларга боттадыларда, оларын хажыдар чорутканын боттадылар, документтерини шын тургузар, бүгү-ле керээ ажал-агыл продуктуларын дужаарынын мурунда стандарт болгон санаарында айтканы эң кол чүдүлгөн удурулга болдуруп төлөрдө керээ ажал-агылдын белектер өрткөндө болза, үстүндө айтканын четиштер турбас ужураут.

Республиканын колхозтары, совхозтары юбилейлик чылда каража чок, ортугалык болуп дөң, күрүгө эки пиныарык продукциянын бүтүрүп бээр дөң ажалдаар ужураут.

# Чоннун коммунисттик кижизидилгезинге бараалгадыр

Республиканын Алдан-Мадырлар атыг чурт-шнчиле музейи Совет эрге-чарыгынын 50 чыл болуп оюнга белекенимшаан, бодуну көргүзүлгө ажалдарын ажалын экижидеринче кичээттейн угадыргаш, чымда, чырымдыкшык болгон кижизидилгезин ажалы калбарып чорударынче эгелен кирген.

Совет эрге-чарыгынын баштайгы чылдарында эгелеш-ле В. И. Ленин совет ниетиндеги төгүзүлгөн талам-биле материалдарын чым чоруга бодуну киргизген илерин турган. Ол ишкан партиянын болгон совет ниетиндеги төгүзүлгө хажыар-жыр материалдарын чым талам-биле 1920 чылда Улуу Комиссарлардын Чөвүлөтүнүн шпандары-биле тургускан комиссия ууз ажалды калбарып чоруткан. Ол комиссия «Партиянын бүгү кижизидилгезин» деп ат-биле кыйгыртып чаралаан.

«Революциянын ийн бодунда артырып турар хажыар-жыр даа кескинди сазынын үрөшүн-талам чоруткан камгалаар» деп, комиссия чонун кий-келери. Дөртөн чеди чылдарын мурунда В. И. Ленинни ийн үндүргөн идеяларын боттадылар.

Бистин партиясы музейлерин ажалын ажалын чонун коммунисттик кижизидилгезинге бараалгадыр талам-биле уда-дараа шпандарын күлөп алгылаан. СЭКП ТК-нын совет докталаанда бугу музейлерге совет ниетиндеги төгүзүлгөн кижизидилгезин тургузар, ол кижизидилгезин ССРЭ-де коммунисттик тургузулушунун чедишкенин, Коммунисттик партиянын Ленинни угадыргашын тыгелдеген. СЭКП-нин Программанын боттадылары дөң совет улустун демисей, үлөтүрүн, керээ ажал-агылдын болгон культуранын улам ийн көрүлүшүн күчүн дугайы партиянын кемчелери илеретинген турар ужураут деп, чугалап турар.

Бистин музей өрткөн чылдын май-ийн ийн чарыгында эгелеш, бо чылдын ол-ла үезинге чедир организацияларын чорудуп турган. 795 санын экспонаттары чыгган, оларын чамдыктарын көргүзүлгө алдырында дөң. Революциянын мурунда үнөн төгүзүлгөн кижизидилгезин экспонаттары чымур үргүлүшүндө, 150 ажал экспонаттар кирген. Чыгдарын чүдүлгөн ниетинде амдыларга хажыар-жыр чүдүлгө, өз дерекселери хой болгон турар. Чижээ, эгелеш, антографтын материалдарын ийн болгон ажал материалдарын ууз коллекцияны чыгдырган, оларын тыва угула-биле калып кылган. Баа азыл дерг-дерекселер чыгдырган. Оларын санын ийн кижизидилгезин, саздак, зары ийн-бээр, оң кулар хентер бар болуп турар. Оң аңгыда эрги, чаа национал ийн-хентер баа чыгдырган. Даш көжөңдөр барын талам райондарын эгелешкен. Эрги төгүзүлгөн кижизидилгезин экспонаттары чамдык темаларын чаартылгаларын кыларын планан турар. Чижээ,

«Кижини тыгылган», «Тыгылган дөңгө чурт-шнчиле музейи Совет эрге-чарыгынын 50 чыл оюнга белекенимшаан, бодуну көргүзүлгө ажалдарын ажалын экижидеринче кичээттейн угадыргаш, чымда, чырымдыкшык болгон кижизидилгезин ажалы калбарып чорударынче эгелен кирген.»

Устунде айтыргалардан аңгыда музей экспозициясында культура тургускааларын дөңгө көргүзери чугула сорулга кылдыр сарамдын турар. Күлтуранын бүгү-ле тургускаалары дөң кол бөдүктөргө: архитектуранын, уран чүдүлгөн, археологиянын болгон төгүлгөн тургускааларына чарын турар.

Чер-чүрттүн тургускааларын биригиче ажалдарын баш бурунгаар көрүп турар. Күлтура тургускааларын чурт-шнчиле экспозициянын көргүзери ана-ла бир бөдүлгөн эвес, хажыар ийн айтыртып болур. Амга чедир музей экспозициясында тургускааларын көргүзөрдө, оларын тус-тус турар черлерин толдардыр чугула. Экспозицияда культуру тургускааларын көргүзүлгөн формалары болгон методтары азы-бүрү. Моон-биле чергелештир чамдык толдардыгына мада кылга чоругу. Чижээ, музейин бүгү-ле экспонаттары — рельефтар, документтер, уран чүдүлгөн болгон графиканын чогоаларын, материалдык культуранын чүдүлгөн, номнар, хулаандала, плакаттар болгон өскө-даа чүдүлгөн баа-ла культуранын тургускааларын турар. Тургускаалар дугайында дөңгөлгөн Кызылга, районнар төптөргөн, колхоз, совхозтарга организациялар турар.

Хамааты дайында болгон ТАР үезинге хажыарышкан 300 хире материалдар чыгдырган. Оларын ийн-бээр 1918 чылда ажалынчар болгон солдаттар депутаттарынын бири Социалистик Көчүгүнү Инженерлик (Саб-эри) хонут хонга баглар кылды демээ, Тыгылган дагыларын бири сөздүнүн таланын биледи, 1926 чылда үнгөн «Эрге-шөлөңдүк бугу Тыга» деп солдунун бир номери бар.

Чоокта чаа музейин экспозициясында Каз-Хем районга чораш, Хобу дайыгынын киржикчилери Монгуш Белектин, Чооу Чүкө-оолдун, Оюн Борбу-оолдун чугалаарын болгон эске-даа хонучи кирганынын чугалаарын бижи, оларын чурукка тыгтыргылаан. Чамдык кижилерин хуу архивтеринде материалдар алдыган. Ол ишкан кылды партизанар дугайында материалдар болгон документтер чыгдырган. Мурунда ат-сыны билдирини турган хой-хей кылды партизанарын илеретип тыгылган. Экспозицияны баштай туралан эш М. Б. Ленин-Лосканин үрө-түлгөндө ажалынды демделген болур. Чыгдарын болгон тыгылган чүдүлгөн ийн-бээр эң-не үезинге экспонат—бердан боо. Ол боону кылды партизан чораш М. Р. Егупашин музейге белекке берген.

Совет үенин кижизидилгезин талам-биле амгы тыва хентер болгон чондар мастерлеринин 70 хире ажалдары киргилгөн. Эрткен чылдын болгон бо чылдын 5 айларын дугурунда республиканын ажалы чоннарынын ажал, амдыралын көргүзүп

турар хой санын фото-чуруктар бо килдисте чыгдырган. Оң аңгыда Тыга Республикага бистид-биле найыралдык Моол Арат Республиканын төлөлөрүнүн дамчып берген белектер фондуда немешкен.

Боуду кижизидилгезин хентеп кылган 48 кунтар болгон чер иштенден тыгылган ууз бугу мыйзы дөң ишкан чүдүлгөн немешкен.

Ам бо үеде музей ажалдакчыларын Совет эрге-чарыгынын 50 чыл оюнга уткунтур чорудар ажалдарын тускай планын тургускан, ол план өзүгүрүн Каз-Хем, Чөөн-Хемчик райондарын дөңгөлгөн экспедицияларын организациялаан, ам Бий-Хем районга музейин бүгү килдистери солун дөңгөлгөн организациялар көргүсөткө, чугула ажалдарын кылган келген.

Бо чылдын музейин көрүчүлөрүнүн санын 65 муң чедирин көрүп турар бис. Моон күөсөздө музейин коллективтин биле көрүп өрткөн организациялар болгон. Ичтанга хожорын үлөтүрүп бүтүрүлгө, өрөдильгезин чедирин, албан организацияларга чалалга билеттерин тардырып эрегөк чугула. Музей ажалдакчыларын чүдүлгө хулаандала музей лекторийинде болгон республиканын чер болгон хонучу лекцияларын санын көрүлгөн болгон музейин лекторийинде эрте-тайыбырлыг баа документтер кини-чуруктарын 40 ажалдык санаарынын көрүчүлөргө согурулганын баа көрүп турар бис. Ол ишкан көжүп чоругу 3 делегелерин районга организациялаар.

Музей ажалында четиштерге чуну хажыарыштыр болуур? Ажалын чоннарын коммунисттик кижизидилгезин керээне, алдардык революция болгон күш-ажалын чачыларын пропагандалынын, культуранын материалдык болгон угаан-бодаа көрүлгөн хонучу музей лекторийинде чедишкенин, боду куралдарын ажалдарын баа төрөң Тыгылган экономиканын өрөшүн көрүлгөн керээде ууз-ууз болдунар аргалар ам-даа ирпакта чедир ажалдагыттырмай турарын чугалааа чоругу.

Бистин республиканын элөө хой чедиринде улусту, школа музейлерин тургустуугулаан болгон тургустуулар. Оларын организациялап турар кижилер — башкылар, ажалдакчылар, колхозчулар, инженер-техниктик ажалдакчылар. Хой-ийнчиге чорук-биле ажалдан турар бо кижилер ажалдарын чонга бараан болурун чугай херээне, хонучу салгадык революция чоругуна, дайыч болгон күш-ажалын чачыларга кижизидилгезин турар.

Ууз Октябрьдин 50 чыл оюнга чедишкенин ужурамыр дөң экспозицияны экижидер, масса-политиктик ажалды калбарымыр—бистин чугула соругулаан.

М. ДЕЛЕГ,  
Алдан-Мадырлар атыг чурт-шнчиле музейинин директору.

## Ийн ай хуусаалыг курс

Республиканын колхозтарында, совхозтарында келгилгөн хойку бригадаларын бригадаларын, сүт-баран фермаларын эргелектерин Кызылдын керээ ажал-агыл техникумунда ийн ай хуусаалык курста өөрөш турар.

Курстун ниети өөрөшпө эртер шагы 276, оң иштинде 88 шагты бүтүрүлгө практикалыгына — чамдык мурынак ажал-агылдарга практиктиг экикурстун чорударына чарыктар. Бай-Тайга районун «Мурынакчы» колхозунун №1 хойку бригадалык бригадир Чамы-Оңур, Току райондан келген Мокпан Алдынай, Улук-Хем районда «Найрал» совхозтан келген Самдан Алчыма болгон оон-даа өсөк иштер көчүтүп кызмын өөрөшпө турарлар.

Бир-Хемдин «Былал таратыч» колхозуну Туран сүт-баран ферма-сында ишек саздадып, чөмгөрлөгөн, апталган механизациянын кон-

чүт сонуурган көргөн бис. Билгитыа кылмыал сүттү бүтүрүп турары дымка солун. Хуна 2500 литр инды сүттү бүтүргөн, үш айлан ору назылгы бызаларга ирпикти, оң-биле чылды сүттү каман ал турар. Фермада үчүтү ажал эки тургускан. Бо бүтүрүп көрүп ташышкан чорун бистиди практиктиг билдирини элөө бөдүлгөн.

«Сукнак» совхозта хаван ферманын механизациясы баа эки. Кызылда тарым боозалыга станциянын, сүт заводунда, «Кок-Төб» совхозна баа чораш бис. Бо ажал-агылдарга эки чүдүлгөн чүгө көрүп ташы-жыч алдыр эвес, хажыар боттарынын ажал-агылдарына болдунар шаа-биле ажалдарын оралдажыр бис.

М. ШЕРИГ-ООД,  
курстун димчакчысы.

## Ховулардан медээлер

Кубанда кол тараа кылтуурамын — кууун та-хирер! — деп лозунгун чаржып турар. Иамыраан кылга-тасты кезип эгелеш берген. Мында болгон Кызыл райондарын колхозтарын жорун ажал-агылдары 1,5 миллион ажал кызыл кел ажал, таразын ажал алган баштайгы мурун-ден ажал алдыр. Баштайгы чүс-чүс гектар кызыл гектар ишадерин алдыр алган.

Совет Дагестанын ажал-агылдары кууун тараан кылга-тасты массалык-биле эгелеш ол эгелештерин, Хасавюрт районун Карл Маркс ажал-агылдарына колхозунун баштай бастырып алган дү-

жүдү бир гектардан 18—20 центнер болгон. Запороже областа ажал бадыланын каан болгон ажал болгон тараанын дүргөн бижарына дөңү болуп турар.

14 район тараанын кезип турар. Алтайнын даа эдэр райондарына сизен кезилгез эгелеш берген. Оң-сизен дүдүбүн механизациянын оң-он эгелеш ажал ал турар. Олар сизен кезер, саргаатпап машиналар-биле болгон автомашиналар-биле, сизен болуп шарык чөп-сек-терекселер-биле дериткенен.

## КНО-нун Кол Ассамблеясынын онза сессиясында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июль 3-те Кол Ассамблеянын эртенги хуралында резолюцияларын төлөвлөдөрүнүн талам-биле чугалаалыкта үргүлчүлгөн. Резолюцияларын беш төлөвлөдөрүн Кол Ассамблеяга көрдүрүп-биле кирген.

Кол Ассамблеянын ажалын нарын байдалда эртен турар. Июль 30-де АКШ резолюцияларын кирген төлөвлөдөрүнүн талам-биле бадылаанынын сонгаралдарын негеп турган. Америк төлөлдөр хордал салып турган чамдык төлөлдөрүнүн тургустуу эскерленине салгыштыр турар. Июль 3-те болгон хуралга АКШ-тын төлөлдөр боттарына ажалды боту бер магат чок деп бодаат, бадылаанынын доп-дорул чорударын негез.

Чугалаалыктарын үрө-түлгөндө доозарын болгон ирарвал агрессиянын уружуктарын узуулар дугайында дөңгө шпандарын хулаан алырын Ассамблеяга шпандарын оралдыгына, америк төлөлдөр Ассамблеянын даргазы Абдул Рахман Пежвакка мыймыктын кылмыр-дан беши чалдымаан.

Пежвак америк төлөлдөрүн оң кажарлаанынын Кол Ассамблеянын даргазына «чонгө» кылдыр үнелер көргөн болгон бодунуң буруу шапмышканын илергелерин Ассамблеяга санадыган. Онда сессия Ассамблеянын даргазынын тургустуу чангыс үн-биле дөңгөн. Ол саналдык уламы болза, дугурушунган болгон ажалдык шпандарын ажалдан кылдыр арганы төлөлдөргө бөриңде болуп турар.

Практик даштыкы херектер министри Алдан Пачача чөбүт болгон боттут болуп ужурунда резолюцияны совет төлөвлөдөрүн бадылаар мен дөң.

Алдан Пачача резолюцияны америк төлөвлөдөрүн буруу шаап көргөн.

Практик даштыкы херектер министри Юрсуланын болгон өскө-даа чурттарын резолюциянын төлөвлөдөрүн чөпсүңүп көргөн. Дегин-америка чурттарын резолюциянын пропагандалаан Венесуэла-дын болгон Уругвайнын төлөлдөрүн, американы хонучуң тургузуу-биле чурттарын Таялдын төлөлдөрүн, антисоветчи калчаалык күчүлгөн-биле хөдөлгөн турар Албанын төлөлдөрүн бадылаанынын чылдыктарына холбоштыр баа санал бергенер.

КАИРДЕ ОНЗА КОНФЕРЕНЦИЯ

КАИР. (СЭТА). Агрессия бадылаан империализмге үдүр араб чурттарынын өмшөкөсө дөңгө талам-биле Азиянын болгон Африканын улустарынын Эп-сетика каттыгына организациялык конференцияны бодунуң ажалын мында үрөүчүлгөн турар.

Азиянын болгон Африканын улустарынын эп-сетика каттыгына иргезик чугулаанын дугайында, арабтарын шынык гезең камгалаар дөңгө бугу депшилеке кыштерин мобилизациялап дугайында бо-

## ДАШТЫКЫДА

Сирий парллаг Н. В. Подгорныйнын чоруп турганынын дугайында

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий солуннар ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун даргазы Н. В. Подгорныйнын Сирияга чоруп турганынын дугайында материалдарын бири ари-арында парлаан.

Бистин чуртууска Дарганын ажалдан чоруп турганы араб болгон совет улустарынын арасында найырал харылааларын улам бижылыгына дөңү болуп деп, «Саут аль-Мурака» солун демделгөн.

«Араб-совет харылаалар үргүчү бижыгып, хожүп көргөн. Совет Энгел хостага болгон хажыарышпас чорук дөң арабтарын демиселдин моральдык материалдык дөңгөн чөпсөдө берип көргөн. Совет Энгел-биле болгон социалист эске-даа чурттар-биле харылаалар соогу чылдарда араб чурттарынын политиктик, социал амдыларынын уг-шпн тодардыр кол фактор болуп берген. Социалист лагерин чурт-

ГДР-де сонгулда

ВЕРЛИН. Июль 2-те Герман Демократтык Республикасы Улуу палатыныга болгон окурттарын улусту төлөлдөрүн чедирине сонгулда болуп өрткөн. 11,2 миллион ажал сонугчулар улустун эки оолдар, кыстары, ажалын аңгынын, тараачынын болгон интеллигенциянын төлөлдөрүн дөң бадылаан.

Амгы сонгулда кампания политиктик бедик көтөрүлүшүнүн байдалына эртен. Мурундалы сонгулдадан бээр эртен дөң чыл дугузулда ГДР-нин ажалы чоннары экономиканы болгон культураны хөжүлөргө, социалист демократияны сайырапайжыларынга ууз чедишкенин чедип алган. Ол үениң дугузулда ГДР-де улусту бодурулга 24 хуу, национал орулга 18 хуу өскөн. Германиянын төгүзүлдө баштайгы ажалын-тараачын күрөшүнчеге ажалдары улам бедөң.

АГРЕССОРЛАРЫН ЧИДИРИН КӨВУДЕП ТУРАП

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамын Улус ариялынын агардан халдашыныга удуу камгаладык некетери июль 2-де Хайшон болгон Хатин монуларын дөңгө эртенге ийн америка самолөттү дүжүр аткан. Ычтанга Вьетнамын Демократтык Республикасынын агаарында дүжүр втиан америка самолөттөрүн ниети саны 2.057 болгон.

## Нью-Йорк кудумчуларын радиоактивтин инелер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорктун чурттакчыларына берге аймыл табылжыр деп гурау аларган деп, кадык камгалаа килдизинин директору Хансон Белгелди паралага конференцияныга дөңгөлгөн. Хожарынын кудумчуларына радиоактивтин инелер дагылап турган үеде оларын оң билинин чиккенин уламындаан мындай байлал бар аларган. Бир ине-ле 15 грамм радианг, ичтанга оңу көргөн киж тудуу алыр дей бээр болза, ол ийн анаа оңа ажалдыг.

## Сомалиде байырлап

МОГАДИШО. Эрткен субботада Сомалинин узуу чурттуу хажыарышпас чорунуң чед чыл оң байырлаалык-биле демделген эртинген.

Национал байырлаал-биле холбоштыр Могадишогө шерг парад болгон чыскаал болгон. Республиканын президентин Абдин

ЛОНДОН. Мессо агыйын сураамгы музейинде чаа чүлө тыгыл берген. Ол херээжен кижэ воскадан кылган дүрүлгөр чымр кижэ чүе-дир. Оң музейинге эртен чүе чылдын сураамгы дашай аян-чоруктуу дөңгө Франсестин дүрүчү турган. Ам үеде ол дүрүлгөн чангына ийнги дөңгө Франсестин Чичестерин дүрүчү тургузушкан. Ол кижэ «Джипс мот» ахтага дөңгө Франсестин экижидирини кылган.

ЧУРУКТА: Франсестин воскадан кылган дүрүлгөр.

Пресс Ассошайшн—СЭТА-нын фотоу.



ХОРАЛАЧЫЛАР ЧЫЛЧА ШАПТЫРГАН

ХАНОЙ

С. ЭРДЭНЭ,
МООЛ ЧОГААЛЧЫ
НОВЕЛЛА

ЧЕЧЕКТЕН ТӨРҮТТҮНГЕН КЫС

«Даң атпаанда чедип кел. Бөгүн сенээ Хонгор алуудун дугайын чугаалап бээр мөн» — деп, арга-арыг даамылың (лексика кыжы—Редакция) мөңгө сөзгө сөстөрү баяндаган үчүнчүстөн. Бичкиги келчү эрте турмуш келди.

луушкуннары-биле таныштырып, кижилерин нарын салым-хууларын дугайын тоожуп бергенер. Ам келген, амырдык дугууларда калдык-ла бир аар кыжымды көргөн, а огу догаштырып чок тыныш дег, өскөлдөргө чакырып чорур бо атак мөңгү согуургалымын хаара туду берген.

Билэнтөгү сөөккө даңга ыраар эвес. Оон иш дөргө паровоз хоодагында үчүн чорав-биле дөргө чүвө-ле болгай. Хүн өрүлүшпөсө. Баштайгы херелдер сынар сиртеринге көп дүшкөн, согуулар дег, шыргай ээминге өдө халыкым, дүңкөй туманын олдактын туру. Ыштартың уура кара хөлөгөлөрү өрүткөнө. Ээминин чүвү-бүрү хелестер чыдып калып, чечек тыпкан ыштартыңда шалыңар алдын сымдыкыгаштар болуп чакыныны берген.

Чурттун киностудияларында



Алексей АРАПЧОР.
АЛДЫН ТАНЫМ
Дүдүкөктүң бирладжаакып өттүр
Дүдүктөрдө артынаш чайлаан —
Калбак боганан ээм шыккан Таңды
Кала-даа бол, сагымдыда көстүр.
Хорээм хостуг, сеткил чоргаар,
Хонгун уян—чүрөөм ыраар,
Лешинин кымыл тугун туткан
Идегеге чүрөө кыпкан араг—
Уагуч Таңды эээн дургаар

Ч А А Г А Й РЕПОРТАЖ

Уш каат уагуч ак бажының адымы кадында шөвөр кылдыр каастатынган уагуч кордоруну солангылаан ажык соңгаларыдан муымнаң таалаңчы, хоюг үнү чайгы сымн-биле кады калбак көк кылдыр халжылган Уагуч-Хеминг эрктинче чаңылган, тарап турган.

Ленинград. Обухов камгалалының болушкуннары «Обуховчүлөр» деп киночурктан көстүр. Ону «Ленфильм» киностудиязына режиссёр А. Бергункер тургускан. Кинода ажылчынар Ефимов-тарның салым-чолун көргүскөн, аңаа үндөйлөшү режиссёр массаларның медреселиңи өзүлдөш көргүзөр дээн.

Ч А А Г А Й РЕПОРТАЖ

Чирттал хөгжүмүң үдөлгөсүн аңаа-биле дооукчулар Эмма Хватова, Кара-Сал Дамчык, Наталья Горбунова, Тамара Иванова, Наталья Костронова болган он-даа Татьяна Родионова болган он-даа өскө, шүтү ээрбиз кижилер дипломнары алганар.

Москвада КНО семинары
МОСКВА. (СЭТА). Москвага «Балыг бүдүштүг, ажыктыг казымал байлактарын дилеп тыдырың чаз аргалары» деп делегей семинары ажыттыган. Семинарны КНО чымалдырган.

— Ша-ла манаа Хонгор алу мөңгү маңаар турган чүвө ийиң.
Тытмайла-ла бардым.
— Хоюкүй Хонгор алу кайгамчык-ла кыс чорав чүвө ийиң. Ол мөңгө ээм-аргамың хаамы, бо чөлөрүн чакыргычымның сүвезинин уруу шыккан кылдыр сагымдыр турган. Бойдуска сеткил ханып, оң каас-чаракан билир кылдыр мөңгү Хонгор алу өрөткөн чүвө. Ону Чечектен төртүтүң деп билип ал, олукчукум. Хүргелдей чечектин чаштып келер хуңу, чодураанын борбакталар хуңу чүлө ол билир турду. Ээм... Бөрүшкүңүң болган аас-кежиктин үдөлгөсүн.

нып алган, хоюкүйүң өг иштандык ыраттай, чамдыкты төрдөң чылаң деп өң-таалайын оңка каратпаң, а чамдыкты аш бөрү дег оңка уулу-ла турган. Бажы ээдергей, мелегей чүвө Хонгор алу аар кижилер бургундөң хушпел, хэргэе чогу-бүлө өттөр турган. Хоюкүй кыс бұру шыккан кадым эгелден, арнында дымшыктык тыттып көп, карактары борбакталым, а эринери атаргайал эгелден. Бөвдөн караш кымын бөрү үлөр иңде-хааа бөвө тургулаан-на. Ыңчаң ол мөңгө маңаал келген, бөдүлүн шыкымды шаңнап турган чүвө ийиң.

Баштайгы шинчилел

ДУС-ХӨЛГЕ КАНДЫГ ААРЫГЛАРДАН ЭМНЕНИРИЛ?
Дус-Хөлдү суунда йод болган бром бар. Кара малгадың составында сероводород кирип турар. Бо хөлдүн суу нинти эменилеген аңгыда, кешке чүгө дус «шыркымазы» тымылгаш, нерви уштарына эки дөштүг. Халге кирерин болгаш малгаши эменирин аразында аарыглардан араанда сүмөлө турар:

ДУС-ХӨЛ—ЭМНЕНИРИ ЧҮҮЛДЕРЛИГ ХӨЛ

4. Озал-ондан полиартриттери, оон иштээле боо-чөпсөк балыглакынынан чыдаганынар.
Б. ОРГА-ХЕНДИРБЕ ААРЫГЛАРЫ
5. Инфекциядан, озал-ондантан болган боо-чөпсөк балымыдан тымылган спондилиттер (орган-хендирибей чоочураан ыкмын аарыглары), бир эвес олар хандыр ириденеэн болза.
6. Тускайлан (кодукуташ чокка) шимчеп чорутуруна шалтыктапас спондилиттер (орган-хендирибей дегенератив-фиброфия характерлиг аарыглары) болган спондилоартриттер (орган-хендирибей аразының чүстеринин улагу ыкмытары).

МУСГА КИРЕРИ

Эштирде агаарын температурасы 20—22 градустан болган сугуу 17—18 градустан соон эвес болур журагуч.
Чем чырынын мурунда азы чем чыгын соонда 1—2 шап өрт бергенде эштирин база 3—4 шактан эвөөш эвес үзүктөп турган, күндө сугта 2—3 натап кирерин сүмөлө турар.
Эштир мурунда 15—20 минута дыштанып алыры чүгүлө.

ДУС-ХӨЛГЕ

7. Хан дүңүрери болган хан аттыгары.
8. Сааттыг байдалдыг бугу хуусаалары.
9. Бугу органының түбөрүлөү.
10. Випениң, левраның аарыглары. Өшке дамырдыңын астамаң.
11. Хан эргилешиңинин чөтпөзи бирги чададан өрү, артымын, мионардтың эртенге инфаркты, гипертониктиг аарыг ийги чададан өрү, баш мээзинин хан дамырларының силеруо, улаа-лар чидилгенни турар эмантеринит.